

UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani.“

Izdavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 19

Ljubljana, 1. vinotoka 1890.

XXX. leto.

Vsebina: Prof. Fr. Orožen — Ljubljana: O zemljepisnem pouku. (Dalje.) — — —: O risanju brez stigem. — Fr. Gärtner — Dobrova: Kako naj učitelj skrbi za zdravje šolskih otrok z ozirom na zakonite določbe. — J. Marn: Knjiga Slovenska. — Ukazi in odredbe šolskih oblastev. — Književnost: — Naši dopisi: Iz Sežane. — Iz postojnskega okraja. — Iz novomeškega okraja. — Iz Nürnberga. — Iz „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“. — Vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

O zemljepisnem pouku.

X. Kako nam je risati pri zemljepisnem pouku?

Mnogo je odvisno od učitelja, da se v pravi meri uporabi risalna metoda v ljudski šoli. Učitelj naj premisli, da so učenci še jako malo izurjeni v risanju in radi tega mora biti naris ali načrt priprost, da ni treba daljšega pojasnila ali pripomoči po učitelji. Tudi se naj poslužuje učitelj pri risanju na deski samo takih pomočnih črt, katerih uporabo dovoljuje tudi učencem. Podajati moramo učencem pri risanju toliko oporišč, da ne bo očitno spačena njih risarija. V mnogih slučajih zadostuje priprosta poldnevica ali vodoravna črta v zavedanje, da se napravi s pripomočjo tega in onega podporišča zahtevani načrt ali obris.

Iz početka so dajali semtertjā učencu izgotovljene zemljevidne mreže v roke. V nekaterih takih mrežah so bili narisani dotične pokrajine obrisi in važnejše druge točke, kar je sicer učencu nekoliko olajšalo delo ali „kopirali“ so zemljevide kakor prej. Pozneje so se posluževali geometričnih likov, kjer je

dežele obris le količkaj podoben bil takemu liku. Tudi ta sicer dobra misel ni bila izvršna, ker so s silo vsako deželo silili v geometrične like, kateri so postali jako zahotani ter prizadevali učencem velike težave; kajti pri tem načinu risanja si je moral učenec poleg oblik, danih od narave, še zapomniti mnogo pomočnih črt ter njih razdelitev in zvezo. Šele sloveči zemljepisec Karol Ritter je oživil zopet risalno metodo ter jo spravil v boljši tir.

Kakor smo že prej omenili, služi nam risanje pri zemljepisnem pouku posebno kot pripomoček, da privadimo učence razumevati in brati zemljevid. Učenec mora videti, kako na deski nastane načrt. Vsled tega nariše učitelj na deski načrt v nastenskega zemljevida merilu. Da se pa učencem bolj vtisne načrt, narišejo naj se načrta glavne poteze zraven prvotnega načrta še enkrat v določenem skrčenem merilu.

Uporabiti se mora deska pri zemljepisnem pouku vsako uro in risati mora ne samo učitelj, temveč tudi učenec. Prav pregleden

pa ne bode na deski narisani načrt, ako obrise, gore, reke in dr. enakomerno rišemo z belo kreda. Bolje bode, ako uporabimo na deski poleg bele krede še kreda v dveh drugih bojah n. pr. zemeljsko rumenico (okro), ruso kreda (Röthel), ali pa svetlo-zeleno kreda. Vsak učenec pa bi moral imeti zvezek, v katerega nariše vse načrte, po učitelji na deski narisane. Tak zvezek mu bode deloma nadomestil atlant, kateri se v ljudskih šolah redko nahaja in bode ob enem prav pripraven pripomoček pri ponavljanji. Otroci namreč radi pregledujejo svoje ročno risane načrte in na ta način se jim bodo utisnile globlje načrta glavne poteze. Načrti po učencih v šoli s svinčnikom narisani naj se doma popolnujejo s črnilom. Če mogoče, naj se učenci poslužujejo pisanih črtnikov, kar bodo gotovo prav radi storili. Neobhodno potrebno pa to ni, in učitelju je na to paziti, da ne postane pri tem slikanje glavna stvar ter da se s tem ne trati preveč časa.

Pri risanju načrtov si moramo predočiti pred vsem, kakov namen zasledujemo z risanjem in da nam ne služijo načrti kot samostalno nazorno sredstvo, ampak spominjati nas le imajo na zemljevid: kajti še tako lepo in pravilno po učitelji na deski narisani načrt nam ne more povsem nadomestovati zemljevida. Ako jemljemo še zraven v poštev malo izurjenost učencev v risanju in pa zemljepisnemu pouku kratko odmerjeni čas, spoznavali bomo, da moramo v ljudski šoli kolikor mogoče priprosto risati.

Sprva treba najti iz zemljevida neobhodno potrebne črte vodnice in točke, na katere se moramo opirati pri risanju. Potlej rišemo v že določene meje (ako potrebujemo meje) posamezna gorstva s prostimi, a debelimi črtami, da se lahko loči pogorje od rek. Debela črta nam sicer ne more predočiti pogorja širine, a to se dá doseči s profilom ali prereznim načrtom; vendar nam kaže debela črta pogorja smer. Posamezne gore pa najbolje zaznamujemo s križem. Za učiteljem rišejo jednako učenci. Po nekaternikih priporočano „črtkanje (šrafiranje)“ pri risanju pogorja ni na tej stopinji umestno, ker to

otroci redkokedaj dobro in pravilno izvrše in ker to tudi zahteva več časa.

Laže je risati porečje, ker mnogo rek teče v vsem teku soravno s pogorjem. V drugih slučajih pa se dá glavna smer premočrtno približno določiti. Učencu ne bode težavno najti reke v glavni smeri, ako bi se tudi od glavne smeri močno oddaljila. Saj tudi tu ne moremo zahtevati večje natančnosti, samo splošni znak se mora utisniti učencu; ali preveč se tudi ne sme oddaljiti reke narisani tek od resničnosti. Reke naj se rišejo od izvira počenši proti izlivu in nikakor ne naopak. Učenci naj poiščejo na zemljevidu reke izvir, in učitelj naj jih opozarja na reke posebno značilni tek, predno začnejo risati.

Treba še narisati posamezna mesta, trge i. dr., kar pa ni težavno. Večina mest je že določena gledé svoje leže ob rekah, gorah i. t. d. ali pa se dá lahko določiti. Pri risanju mest ob rekah ležečih, pazi naj se natanko, na katerem bregu leže. Učenci naj zaznamujejo v svojih zvezkih zemljepisne predmete s posebnimi znamenji n. pr. gore in reke z malo črko, mesta, trge in vasi s številkami. Na strani načrta pa se zapišejo k znamenjem dotična imena; kajti načrta razločnost se zmanjša, ako v načrtu samem nakopičimo preveč imen.

S tem smo dovršili priprosto in pregleden načrt, kateri je tako rekoč zemljevida osnutek ter nas ima uvesti v natančnejše spoznavanje zemljevida. Toliko bode zadostovalo za navadni zemljepisni pouk v ljudskih šolah.

Hočemo li kako pokrajino natančneje spoznavati gledé nje topografičnih posebnosti, tedaj potrebujemo tudi dotične pokrajine pre-rezni načrt ali profil. Tudi prerezni načrt mora biti risan v tistem merilu kakor prvotni načrt. Najprvo se naznači na nastenskem zemljevidu črta za nameravani presek in potlej se nariše ta črta pod prvotnim načrtom. Na osnovnici se naznači s pikami gorâ dolgost, leža rek, mest, trgov i. t. d.; višino pa naznačimo z vzporednimi črtami in potem se nariše prerezni načrt. Tudi se dá s prostimi

črtami po učencih kazati, kako se tla tu vzdigujejo tam zopet znižujejo.

Nastenski zemljevid naj visi blizu deske, na kateri riše učitelj. Predno se riše, morajo se učenci dobro zemljepisno zavedati ter določiti tisti poldnevnik in vzporednik, katera bodeta podlaga novemu zemljevidovemu obrisu. Potem šele riše učitelj na deski, in učenci naj hkratu tisto rišejo na svojih tablicah ali v zvezkih. Učitelj pa naj med risanjem s svojo besedo pouk oživlja, da bode učenec pri risanju priprostih črt v svoji živahni domišljiji prepotoval dotične pokrajine ter si jasno predložil, kar je ravnokar slišal. — Časi bode treba učitelju posebno na izletih hitro narisati približno sliko kakega kraja n. pr. hriba z bližnjo okolico in s tam nahajajočimi se važnejšimi zemljepisnimi pred-

meti i. dr. V takih slučajih načrta učitelj prav priprosto takozvani *croquis* (izg. kroki) dotičnega kraja. Tu bi se dalo uporabiti črtkanje, ker se dá s tem po učitelji, v risanju bolj vajenem, v kratkem času pogorje načrtati gledé dolgoti, širine in višine. Pogorja strmejše pobočje rišemo bolj temno, manj strmo pobočje pa bolj svetlo. Na strani pa lahko naznačimo z besedami posamezne stvari, katerih kakovost ne moremo posneti po brzo na ta način narisanim načrtu n. pr. globočino ali širino kake reke, kamenit, železen ali lesen most i. dr. Navadno izrazujemo v takih slučajih v korakih merilo, v katerem rišemo „*croquis*“. Na strani načrta nam kaže pušica severno smer.

Prof. Fr. Orožen — Ljubljana.

O risanju brez stigem.

Namen in končna svrha prostoročnega risanja je risanje po naravi in risanje na pamet, podlaga temu pa je prosto risanje, t. j. brez pripomočkov, torej tudi brez stigem.

Za risanje brez stigem na srednji in višji stopinji so vsi merodajni pedagogi, mnogo pa jih je tudi za tó, da bi se v početku risalo prosto. Naše zakonske določbe (min. ukaz 6. rožnika 1874.) poudarjajo načelo, da je tudi pri risanju metoda prosta, vendar pa se zahteva prosto risanje na višji stopinji. V tem zmislu je tudi sestavljena Grandauerjeva zbirka „*Elementar-Zeichenschule*“ in tó načelo, namreč prosto risanje na srednji in višji stopinji hočemo tukaj razlagati.

Grandauer pojasnjuje prehod od stigem (katere ima na nižji stopinji) k prostemu risanju na sledeči način:

a) Učitelj nariše le jedni del priproste simetriške oblike na šolski tabli, druge dele pa nadaljujejo učenci sami;

b) s povečanjem ali pomanjšanjem v določenem razmerji; učitelj namreč natančno določi velikost narisa, katerega posnemajo učenci;

c) s posnemanjem predrisa v drugi določeni meri;

d) s prerisanim prostega narisa v pikčasto mrežo;

e) s posnemanjem (kopiranjem) zvezanega narisa in sicer s samostojno določitvijo pik in naposled

f) s popolnim opuščanjem mreže (stigem).

Jednak uspeh in na veliko lažji način dosežemo, ako pričnemo prosto risati prejšnje početne vaje. V tem oziru ne moremo dovolj priporočati navoda: „Tretau, der kleine Zeichner, cena 1 gld.“ Kakor hitro so se učenci navadili dobro risati razne premé po razno oddaljenih (s kraja gostih, potem redkih) pikah (stigmah), potem lažje oblike v kvadratu, pozneje pa razne ornamente.

Prve vaje pri risanju brez stigem*) so:

1. Učitelj, ki sam riše na tablo, narekuje: „Zaznamite na risanki v levem kotu 2 prsta od gornjega in 2 prsta (cm) od levega roba točko (piko). Isto tako spodaj v levem

*) Čitatelj naj sproti riše, da bode razlaganje boljše razumljivo. č = črta.